

FORENINGEN

til

Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring.

Aarsberetning for 1852,

afgiven

I GENERALFORSAMLING DEN 21DE DECEMBER 1852.

Hermed 3 lithograferede Blade.

CHRISTIANIA.

TRYKT I CARL C. WERNER & COMP.s BOGTRYKKERI.

1853.

Foreningen

til

NORSKE FORTIDSMINDESMÆRKERS BEVARING.

Den 21de December 1852 afholdtes den i Lovenes § 8 foreskrevne ordentlige Generalforsamling, hvor Direktionen ved dens Formand afgav følgende

Aarsberetning.

Overensstemmende med Lovene har Direktionen herved den Ære at afgive Beretning om Foreningens Virksomhed i det forløbne Aar.

Sidste Generalforsamling fattede, som bekjendt, følgende Beslutning: „Foreningens Direktion indgaar til Akers Kommunebestyrelse med en Forestilling, hvori udhæves Akers Kirkes Betydning i antikvarisk Henseende, og ytres Önske om, at Kommunebestyrelsen paany vil tage under Overvejelse, om ikke Akers Kirke saavidt muligt uforvansket kan bevares.“

Denne Beslutning meddelte Direktionen kort efter til Akers Formandskab, og idet man med Hensyn til Kirkens Betydning i antikvarisk Henseende henviste til en af Direktionens Formand Nicolaysen afgiven Fremstilling, ytrede man Haab om, at der endnu maatte findes Udvej til at undgaa at nedtage Kirken, hvilket man holdt sig forvissset om, at ogsaa Kommunebestyrelsen vilde anse som et Onde. Samtidig med denne Forestilling, hvorpaa man dog intet Svar fik, var Kommunebestyrelsen af vedkommende Övrighed bleven foranlediget til at tage Sagen under nærmere Overvejelse, og har ogsaa senere i Löbet af indeværende Aar gjentagne Gange forhandlet derom.

Som bekjendt toge Forhandlingerne allerede fra först af den Gang, at der blev Spørgsmaal om at afhænde Kirkebygningen til Christiania Kommune, uagtet der viste sig væsentlig Meningsforskjel saavel herom som om, hvilken Kjöbesum man skulde fastsætte. Da Direktionen var bleven vidende om, at

Christiania Kommunebestyrelse vilde indlede Underhandlinger om Kirkens Kjøb, stillede den en Skrivelse til Byens Formandskab, hvori man foreløbig bemærkede, at det var en Selvfølge, at Foreningen til norske Fortidsminde-mærkers Bevaring ledsagede disse Underhandlinger med de varmeste Önsker om et heldigt Udfald, da det gjaldt at redde fra Undergang en af vore ældste og mærkeligste Kirker, som for övrigt ogsaa har en speciel Interesse for Hovedstaden, hvis förste særskilte Gudshus den var. Direktionen anförte derhos, at man gjerne ved Deltagelse i den Subskription, som var aabnet til Sagens Fremme, vilde ydet et Bidrag dertil, men at man troede det mere stemmende med Foreningens Hensigt at anvende dens vistnok indskrænkede Resourcer til den mulige Restaurationsplan, naar först Kirkens fremtidige Vedligeholdelse var sikret, og man ytrede det Haab, at Tilkjendegivelse af Foreningens Beredvillighed i denne Henseende maaske kunde faa nogen Indflydelse paa Formandskabets Beslutninger. Man bemærkede endelig, at Direktionen, hvis et saadant Tilbud antoges, haabede, at Valget af Arkitekt og Restaurationsplan vilde blive stemmende med Foreningens Interesse.

Til at faa Akers Kirke indkjöbt have Dhrr. Kjöbmand Thor Olsen, By-skriver Rye, Overretsprokurator Rasch og Ingeniörlöjtnant Ræder virksomt bidraget ved i Byen at indsamle större Pengebidrag og selv at stille sig som Garanter for det betydelige Belöb af 2000 Spd. Ifølge Beslutning af Christiania Formænd og Repræsentanter i Möde den 4de Mai d. A. blev en Kjöbesum af 6000 Spd. bragt i Forslag, nemlig de nævnte 2000 Spd. og 4000 Spd. af Byen. Dette Bud blev vel ikke antaget, men i Möde den 11te samme Maaned besluttede dog Akers Formænd og Repræsentanter med Stemmeherlighed at sælge Kirken, nemlig for det höjere Belöb 7000 Spd. Da Sagen i dette Möde var afgjort med ringere Antal end $\frac{2}{3}$ af de afgivne Stemmer, tiltrængte den ny Behandling i et senere Möde. Direktionen var vidende om, at der under de fornyede Forhandlinger vilde blive vakt Spörge-maal om at bevare Kirken for Akers Menighed, for hvilket Udfald flere af dennes Medlemmer havde sögt at virke, navnlig ved at aabne en Subskription af Pengebidrag. Med særdeles Hensyn hertil fandt man sig opfordret til at tilskrive Akers Formandskab, for at tilkjendegive dette, at Direktionen ansaa det som en Selvfølge, at det Tilbud, som var stilet til Christiania Formandskab, vilde betragtes som gjort i Almindelighed uden Hensyn til nogen speciel Kommune, idet man ytrede Haab om, at det, forsaavidt de stedfindende Underhandlinger — om Kirkens Salg — ikke skulde lede til noget Resultat, maatte kunne faa nogen Indflydelse paa den sidste og endelige Beslutning angaaende Kirken. I det derefter den 10de Juni d. A. afholdte Möde af Akers Formænd og Repræsentanter drejede Forhandlingerne sig væsentlig om Kirkens Bibeholdelse og Udbedring, og et Forslag om

Nedsættelse af en Komitte for at forberede en saadan Plan fik en Stemmes Overvægt. Men i det fornødne nye Möde, der blev afholdt 2den Juli næstefter, forkastedes med Stemme flerhed den fattede Beslutning om Kirkens Reparation, og man vendte igjen tilbage til den Plan at sælge Kirken. Imidlertid blev tillige Beslutningen af 11te Mai om at afstaa den for 7000 Spd. forkastet (med en Stemmes Overvægt) og Kjøbesummen blev derefter med 16 mod 15 Stemmer fastsat til 8000 Spd., altsaa 2000 Spd. mere, end Byen havde foreslaet som Vederlag for Kirkens Afstaaelse. Hermed vedtoges ensstemmig, at Sagen skulde ansees afgjort fra Akers Kommunebestyrelses Side, idet dog Minoriteten forlangte Beslutningen undergivet Regjeringsens Approbation.

Imidlertid havde den aabnede Subskription i Aker haft særdeles god Fremgang. Dagen før Sagen om Kirkekjøbet atter skulde behandles af Christiania Byes Formænd og Repræsentanter kunde saaledes Dhrr. Pastor Jensen, Verksejer A. Hjorth samt Gaardbrugerne Chr. Husebye, P. Poulsen og H. Woxen meddele, at en meget stor Del af Akers Menighed havde tegnet Bidrag til et samlet Beløb af 1000 Spd. Med Bemærkning, at der med Rimelighed kunde ventes paa anden Maade tilvejebragt endnu 300 Spd., henstillede disse Mænd til Byens Kommunalbestyrelse, om den ikke, saavidt fornødigedes, kunde forhøje det oprindelige Tilbud. Men i Mödet den 31te Juli fik Sagen det endelige Udfald, at Bykassens Bidrag til Kjøbesummens Dækkelse ikke skulde forøges.

Da Terminen for Gyldigheden af det af Akers Kommune gjorte Salgstilbud skulde udløbe den paafølgende Dag, og dermed ogsaa Sikkerheden for Kirkens Bestaaen, maatte altsaa yderligere Pengebidrag i denne korte Mellemtid søges tilvejebragt. I denne Sagens Stilling erklærede de ovennævnte Herrer af Aker i Forbindelse med Lensmændene Poulsen og Hjorth samt Gaardbrugerne R. Vindern, H. Holmen, O. F. Vold og B. And. Knudsen at ville garantere 1300 Spd., men at dette ogsaa var det højeste Beløb, som kunde opofres. De fremdeles manglende 700 Spd. maatte strax tilvejebringes, hvis ikke Kirken skulde gaa sin Undergang imøde. Under disse tvingende Omstændigheder fandt Direktionen sig forpligtet til at tilskrive de Mænd, der havde taget sig af Subskriptionen i Aker, og tilbyde Foreningens Garanti for det nævnte Beløb.

Senere have Komittees fra begge Kommunebestyrelser gjort Forslag til de nærmere Salgsvilkaar, som Christiania Formænd og Repræsentanter i Möde den 2den September sidstleden have vedtaget mod 1 Stemme og Akers Formænd og Repræsentanter i Möde den 2den Oktober næstefter med 17 mod 15 Stemmer. Sidstnævnte Beslutning vides at være indstillet til Appro-

bation saavel af vedkommende Övrigheder som af den norske Regjering, og Interimsregjeringens Resolution om Sagen kan formentlig snart forventes.*)

Med Hensyn til at Direktionen har stillet Foreningens Garanti for et Beløb, der vel ikke overstiger den nærværende Kassebeholdning, men dog i og for sig er temmelig betydeligt, skylder man at bemærke, at Direktionen vel fremdeles har den Mening, at det oprindelige Tilbud om Understøttelse — nemlig til at dække Omkostningerne ved en passende Restauration — er mest stemmende med Selskabets Hensigt, men man antog dog, at da der i begge Menigheder var gjort saa betydelige Opofrelser, saa kunde heller ikke Foreningen godt undslaa sig for at sikre det Bidrag, som öjeblikkelig paakrævedes for at hindre den nuværende Kirkebygningens Tilintetgjørelse; Man antog derved tillige at handle i den Aand, som udtalte sig gennem den sidste Generalforsamlings Beslutning. Med Hensyn til Beløbets Størrelse maa det derhos bemærkes, at man allerede, da Garantien stilledes, var vidende om, at der under en anden i Byen aabnet Subskription, hvis indkomne Beløb vilde blive stillet til Foreningens Disposition, var tegnet henved 200 Spd., hvoraf 100 Spd. fra en Ubenævnt, som vel helst önskede, at Gaven skulde anvendes til en eller anden kunstnerisk Prydelse i Kirkens Indre, naar den först var restaureret, men dog for Nödsfald tillod, at Beløbet blev anvendt som Bidrag til Kjöbesummen.

Man har for övrigt nylig i en Skrivelse til Christiania Formandskab ytret, at, om Kommunen overhovedet vil gjøre noget Krav gjældende i Anledning af Direktionens oprindelige Tilbud — om Bidrag til Restaurationssummen — haaber man dog, at de betydelige Opofrelser, som Foreningen under de anførte tvingende Omstændigheder saa sig nödsaget til at gjøre til Kirkens Erhvervelse, ville blive tagne i Betragtning, og at man paa Grund deraf vil imødekomme Foreningens Önsker med Hensyn til Restaurationsmaaden. I de Opofrelser, som af Private og Kommunen selv ere gjorte for at redde Kirken og det under Kommunerepresentationens Beslutning klart udtalte Motiv fandt Man desuden tilstrækkelig Garanti for, at Restaurationen vilde blive udført overensstemmende med Foreningens Interesser. Man udtalte sluttelig den Formening, at det, naar den Tid kommer, at Restaurationen skal iverksættes, er antageligt at Foreningen vil kunne afse et Beløb, om det end ikke skulde blive større end til dermed at afholde Udgifterne ved Arkitektens Forfattelse af Planen og hans Tilsyn med Arbejdets Udførelse.

Til ovenstaaende Fremstilling af Sagen om Akers Kirke skal man endnu

*) Resolutionen blev afgiven 17de December 1852.

föje, at man fra Arkitekt Holtermann har modtaget de af den forrige Direktion bestilte Tegninger af Kirken.

Efterat det forrige Aar ved Lov er blevet fastsat, at Kirkerne skulle have en bestemt Størrelse i Forhold til Sogdenes Folkemængde, vil det rimeligvis endnu hyppigere end hidtil blive Tilfældet, at der vækkes Spørgsmaal om Nedtagelse af eller Hovedforandringer ved Kirker, der have særdeles Interesse for Foreningen. Da det tilforn har været en Tilfældighed, om Direktionen har erholdt Underretning herom, ialfald saa betimeligt, at den er bleven sat istand til at iagttage, hvad Foreningens Formaal tilsiger, har man i Begyndelsen af indeværende Aar henvendt sig til samtlige Stiftsdirektioner med Anmodning om efterhaanden at blive meddelt, hvilke Kirker paatænkes nedtagne eller forandrede. Af saadanne Meddelelser har man modtaget flere fra Christiania Stiftsdirektion. Herved og paa anden Maade har Direktionen i Aarets Løb bragt i Erfaring, at følgende Kirkebygninger skulle undergaa større eller mindre Forandringer eller aldeles nedtages nemlig: Tanums, Haslums, Sigdals, Strömmens (i Hudrum), Hofs (i Solör), Glemminges, Hornindals (i Nordfjord), samt Ski og Aas. Med Undtagelse af ved de to sidstnævnte har man dog ikke fundet Noget fra Foreningens Side at foretage, da man dels allerede tilforn vidste og dels ved velvillige Meddelelser fra vedkommende Sogneprester gennem derom indledet Brevvexling er bleven vidende om, at der hverken i Kaldsbøgerne indeholdes Noget af Interesse angaaende deres Historie, og at heller ikke selve Bygningerne, hvorvel gamle, fremvise mærkelige Former. Hvad derimod Aas og Ski Kirker angaa, saa ere vel ogsaa disse uden synderlig Interesse med Hensyn til Hovedmasse og Grundplan, men de have dog nogle mærkelige arkitektoniske Enkeltheder, nemlig den første et rundbuet Portal af huggen Sten af stor Lighed med Akerskirkes og flere meget omhyggelig udførte Kragstiene i spidsbuet Stil i Koret, ligesom et gammelt Döbefont af Sten; og i Ski Kirke findes ligeledes et interessant rundbuet Portal af huggen Sten. Det vil være af Interesse for Foreningen, at faa Tegninger deraf, hvorom man allerede af vedkommende Arkitekt har faaet Löfte.

I Forbindelse med Ovenstaaende skal man udhæve, at Herr Amtmand Vogt har haft den Godhed uopfordret at meddele Direktionen Underretning om, at Moster Kirke i søndre Bergenhus Amt tiltrænger at udvides, for at den kan afgive tilbørlig Plads for Menigheden, men at Kommunebestyrelsen har besluttet, at dette skal ske paa den Maade, at den nuværende Kirke benyttes som Kor, og at et nyt Skib tilföjes, for at man kan undgaa at forstyrre et Oldtidsmindesmerke. Det har været Direktionen særdeles kjært

at erfare denne Stemning hos Kommunalbestyrelsen, saavel som ogsaa at erholde det nævnte Bevis paa Interesse for Foreningen fra Herr Amtmandens Side. Man har i sin Svarskrivelse antydnet det Önskelige i at faa denne gamle Kirke*) afbildet.

Blandt større Foretagender, paa hvilke Direktionen har haft sin Opmærksomhed henvendt, og som sandsynligvis i en længere Fremtid vil komme til at beskjæftige Foreningen, har det været at træffe alle Forberedelser til at gjøre en tilfredstillende Restauration af Kongehallen i Bergen mulig. Som bekjendt benyttes Bygningen, der er en af de mærkeligste vi have tilbage fra Fortiden, nu til Kornmagasin. For imidlertid strax at gjøre et Skridt til en Forandring heri, henvendte Man sig til Armeedepartementet med Anmodning om, at Departementet saavidt muligt vilde bevirke, at den nævnte Anvendelse som baade upassende og skadelig for Bygningen for Fremtiden kunde ophøre. Dette Direktionens Önske er af Armeedepartementet imødekommet med megen Velvilje, og efterat Brevvexling desangaaende var bleven fört med Bergenhus Kommandantskab og andre Vedkommende, er Man underhaanden bleven underrettet om, at Hallen ikke mere vil blive benyttet paa den anförte Maade fra den Tid af, at Slaveribygningen er ryddiggjort, og saaledes i dens Sted kan tjene til det nævnte Brug. Denne Tid er ikke meget fjern, da Flytningen af Slaverne allerede er paabegyndt. Strax efter Modtagelsen af denne Underretning anmodede Man Armeedepartementet om Tilladelse til i Bygningen at foretage Alt, hvad Man ansaa fornödent til fuldstændig Oplysning om den, hvilket ligeledes velvillig blev indrömmet med Tilföjende, at Kommandantskabet desangaaende var tilskrevet. Det var dernæst Direktionens Hensigt at faa bevæget en paalidelig og sagkyndig Arkitekt til i Löbet af Sommeren at undersøge Bygningen og forfatte Tegninger derover, men Haabet om at opnaa dette havde man næsten opgivet, da man behagelig

*) Den er efter al Rimelighed den ældste af alle Norges nu staaende Kirker. Der fortælles nemlig, at Olaf Tryggvessön ved sit andet Besög paa Moster om Vaaren 996 grundlagde en Kirke paa det selvsamme Sted, hvor han allerförst ved sin Ankomst fra England var landet og havde ladet synge Messe for sig; han satte Arbejdsmænd i Verk med at bygge den, lagde Gods dertil og overdrog dens Varetagt til Thangbrand (P. A. Munchs det norske Folks Historie II, 294). Bygningen er af tyk Graastensmur og ganske simpel. Forhallen er 10 Al. bred og 6 Al. dyb, Skibet 18 Al. langt og 13 Al. bredt og Koret 6 Al. i Kvadrat. Kirken har hverken Hvælving eller Taarn; dens Klokker hænge oppe under Taget paa Loftet. (Bemærkn. paa en Rejse i Nordhordland, Söndhordland, Hardanger og Vors 1825 af Biskop Neumann i Budstikkens 7 Aarg. No. 41—52.

overraskedes ved fra Hr. Cand. polyt. G. Bull i Bergen at modtage Underretning om, at næsten Alt, hvad Man ønskede, allerede var opfyldt. Efterat han nemlig under et Ophold i Christiania forleden Aars Höst var bleven forsynet med alle Oplysninger,*) som af Tegninger og Dokumenter i Rigsarkivet kunne tilvejebringes om Bygningens Tilstand i de to sidste Aarhundreder, havde han efter sin Hjemkomst anstillet Undersøgelse og forfattet Tegninger af Hallen, som han tilbød Direktionen. Da disse Tegninger ere meget nitid udførte og fordelagtig vidne om Sagkyndighed og Nøjagtighed, besluttede man strax at erhverve dem for Foreningen. Herved er Sagen næsten bragt til det Punkt, at man i Tegning kan rekonstruere Bygningen eller give en fuldstændig Fremstilling af dens oprindelige Form og Udseende. Da der imidlertid endnu staar endel tilbage, er Hr. Bull af Direktionen bleven anmodet om, naar hans Tid maatte tillade det, at fortsætte sine Undersøgelser af Bygningen og bemyndiget til for Foreningens Regning at lade foretage, hvad han tror at kunne bidrage til Oplysning om dens oprindelige Form og Bygningsmaade, forsaavidt saadant ei maatte være til Hinder for Bygningens nuværende Benyttelse. Samtidig har Man med Henvisning til Armeedepartementets tidligere Tilkjendegivende tilskrevet Bergenhus Kommandant om at aabne Hr. Bull uhindret Adgang.

Da Direktionen ved en Meddelelse i Hortens Blad i Marts Maaned d. A. havde bragt i Erfaring, at man ved at tage Grus fra en Gravhaug ved Gaarden Vold i Borre havde gjort et mærkeligt antikvarisk Fund, henvendte Man sig om nærmere Oplysninger til Sognepresten sammesteds, der velvillig bevirkede disse meddelte af Foreningens senere afdøde Medlem Cand. juris og Bogholder ved Hortens Verft F. Kjerulf, der var bedst bekjendt med Forholdene, da han af Interesse for Sagen havde for egen Regning ladet udføre nogle Undersøgelsesarbejder, og havde taget i Forvaring de fundne Sager. Efter at have erholdt de fornødne Meddelelser fra denne, bestemte Direktionen sig strax til at lade Gravhaugen fuldstændig undersøge, og efter at Direktionens Formand foreløbig havde gjort sig bekjendt med Forholdene paa Stedet og konfereret derom med Hr. Kjerulf og Andre, har han senere ogsaa ledet Udgravningen, hvortil man erholdt de fornødne Redskaber velvillig udlaanede fra Hortens Marineetablissement. Af de i Haugen fundne Oldsager, som af Hr. Børresen ere skjenkede til Foreningen og af denne igjen overdragne til Universitetets Musæum for nordiske Oldsager, har Direktionens Medlem Landskabsmaler Frich leveret Tegninger. Da disse ville anskueliggjøre de fundne Oldsager, og Formanden har paataget sig at levere en Beretning om den ovennævnte Udgravning og det derved vundne Udbytte,

*) Disse findes nu trykte i Norske Samlinger.

for at den kan blive trykt i Forbindelse med nærværende Aarsberetning, skal Direktionen ikke her opholde sig videre ved denne Gjenstand. Man skal blot tilføje, at Direktionen ved Hr. Løjtnant Daae har faaet udført et Kart over den i antikvarisk Henseende mærkelige Del af Borre Prestegjæld, hvor den udgravede Haug findes omgivet af en stor Del andre Gravhauge.

Man har i Aarets Løb ikke modtaget Anmodning fra Nogen om Bidrag af Foreningen til Iverksættelse af noget nyt Foretagende. Derimod har Direktionen foruden ved de foran omtalte større Sager søgt at virke efter Foreningens Hensigt paa anden Maade, hvor der har været Anledning.

Da man saaledes var vidende om, at den Bautasten, som tilforn henstod paa Grimshaugen paa Gaarden Thingelstad i de senere Aar var nedfalden, henvendte Man sig i den Anledning til den residerende Kapellan i Gran, Hr. Pastor Hansen, med Anmodning om at faa Stenen gjenrejst for Foreningens Regning. I sin derom velvillig meddelte Underretning bemærker Hr. Hansen, at der ved en for flere Aar siden paabegyndt Udgravning af Haugen var opstaaet en Fordybning i Toppen, hvori Stenen i længere Tid henlaa, indtil nogle af Omegnens Folk for et Par Aar siden atter oprejste den. Haugen har nemlig Interesse for de nærmeste Boende, da de paa den pleje at fejre den saakaldte Pinsvake, idet de paa en af Pinsedagene antænde Tjæretønder og samle sig om disse med Sang og Musik. Stenen bærer ogsaa Vidnesbyrd derom, da endel Tjære har sat sig fast derpaa. Ved Hr. Hansens Omsorg er Haugen nu igjen givet sin oprindelige Form og Bautastenen oprejst paa dens Top med en Udgift af 1½ Spd. — Paa de Steder, hvor man antog, at der fandtes Antikviteter af den Natur, at de egnede sig til Opbevaring i et af de nærmest liggende Musæer og som man muligens kunde erholde overladt, har Man henvendt sig til Vedkommende derom. Af stadanne Sager har man imidlertid bragt i Erfaring, at en Del ikke mere fandtes eller havde tabt deres forhenværende Interesse, hvilket var Tilfældet med en gammel udskaaren Kirkestol i Östensö og nogle udskaarne Levninger af et Loft i Lærdal; en anden Del var allerede indsendt til Bergens Musæum, hvilket var Tilfældet med en Marmordöbefont i Östensö og nogle Vinduesruder med Glasmaleri af Hornindals til Nedrivning bestemte Kirke. Derimod har man faaet overladt en udskaaren Træramme fra Fluberg Kirke, hvilken igjen er skjenket til Universitetets Antikvitetsamling, ligesom Man har aabnet sig Udsigt til at erholde overladt nogle udskaarne Portaler, som findes i Saudlands Stavekirke, der er bestemt til Nedtagelse.

Man har derhos ladet aftegne nogle Kapiteler, som findes indsatte i Porten paa Akershus övre Fæstning, og uidentivl ere didbragte fra en af de gamle Kirker eller Klostre i Oslo. Ligeledes har man ladet tage Kopier af nogle Grundplaner og Tegninger af Bergenus, Magasinbygningen og

Taarnet sammesteds, af Bergens By samt af Akershus Slot, hvilke findes dels i Rigsarkivet dels i Ingeniørbrigadens Arkiv og uidentivl ere de ældste, man har af disse Gjenstande.

Hr. Lensmand Dyblie i Alten Talvik har vist Foreningen den Interesse at skjenke den nogle Oldsager, fundne i Finmarken, nemlig en Kniv og en Öxe, begge af Sten, den sidste af en sjeldnere Form, hvilke Sager ere overdragne til Universitetets Antikvitetsamling.

Af Gjenstande, der ere omhandlede i tidligere Aarsberetninger, har Direktionen i den nærværende kortelig at berøre nogle enkelte.

Hr. Havnefoged Sundt har afgivet Indberetning om, at det ved en for nogen Tid siden indtruffen ualmindelig lav Vandstand lykkedes at optage nogle af det i Kjellandsviken ved Moss værende Vrag af et gammelt Fartøj. Ifølge den modtagne Beskrivelse synes disse Gjenstande imidlertid ikke at have nogen egentlig antikvarisk Interesse, da de efter al Rimelighed ere Levninger af et Skib, som ifølge det af Hr. Sundt anførte Sagn skulde være brændt omtrent i Begyndelsen af forrige Aarhundrede.

Til Vejledning ved den tidligere besluttede Restauration af det Foreningen af Nordrhofs Kommunebestyrelse skjenkede Orginalportræt af Anna Colbjørnsdotter har Man iaar velvillig erholdt udlaant en i Nordrhofs Kirke hængende Kopi. Restaurationen af Maleriet blev overdraget Hr. Görbitz, og er nu fuldført.*)

Efter at have henvendt sig til Hr. Sogneprest Jensen i Torvestad for at erholde Underretning, om nu afdøde Lensmand Christensen i sin Tid havde opfyldt sit Løfte at drage Omsorg for Gjenrejsningen af Stenkorset paa Gare i Haugesund, har Direktionen vel faaet Meddelelse om, at dette ikke er Tilfældet, og at derhos den Lensmanden i dette Öjemed overladte mindre betydelige Pengesum er tabt, da hans Bo var fallit, men da Hr. Sogneprest Jensen har lovet at bistaa Foreningen i dette Anliggende, kan der være Haab om alligevel at faa Hensigten opnaaet. Den af Korset afbrudte Stump staar i Nærheden af samme og vil ved Hjelp af Jernbaand kunne fæstes dertil.

Ved iaar at fremsende Regnskab over de mindre betydelige Udgifter, som i 1849 medgik til Undersøgelser af den Strækning ved Gaarden Hovde i Örstens Sogn paa Söndmöre, hvor man har forudsat, at en Löngang gaar, har Hr. Amtmand Thesen ved Undersøgelsens Udfald blot henvist til den

*) Det er senere skjenket til Universitetets Musæum for nordiske Oldsager, dog saaledes at hvis der, som paatænkt, engang bliver oprettet et offentligt Galleri paa Ejds vold, bliver det at afgive dertil. Forövrigt vil der i Löbet af Aaret udkomme en Lithografi deraf fra Bærentzens Officin i Kjöbenhavn og paa Hr. Tönsbergs Forlag.

Beretning derom, som har været indtagen i No. 43 for 1849 af Bladet Postbudet. Direktionen finder sig saameget mindre foranlediget til her at indtage nogen Extrakt af denne Beretnings Indhold, da det synes derved at blive endnu mere tvivlsomt, om Gangen er gjort ved Kunst og ikke er et rent Naturspil — hvilket i alle Fald kun kan afgjøres med Bestemthed af en Mineralog — og Beretningen i dens Helhed er tilgængelig for de af Foreningens Medlemmer, som ønske at gjøre sig nærmere bekendte dermed.

Fra Direktionen for den i Thronhjem værende Filialafdeling af Foreningen er endnu ingen Aarsberetning modtagen. Saafremt den indløber i betimelig Tid, vil den blive aftrykt i Forbindelse med nærværende Beretning.*)

Inden Direktionen slutter denne skal Man ikke undlade at oplyse, at Foreningens Æresmedlem Hr. Arkivar Dr. Lisch i Schwerin er bleven særdeles opmærksom paa de Afbildninger af Gulvfliser fra Hovedöen, som have fulgt tidligere Aarsberetninger, og at han har anmodet om og faaet nedsendt et Par af selve Gulvfliserne. Med aldeles lignende er nemlig Altarrummet belagt i et lidet Kapel ved Althof, der er beliggende en halv Mil fra det forhenværende berönte Cistercienser-Kloster Doberan, og som var det første Gudshus i Meklenburg. Da der nu ifölge Hr. Lisch's Beretning ikke findes lignende noget andet Sted i Tydskland, hvorom han har anstillet speciel Undersögelse, saa slutter han, at de uidentvivil maa være komne fra Norge. Herfor tror han at finde en Stötte i den Beretning i de meklenburgske Kröniker, at Kristendommen blev först indfört og det nævnte Kloster stiftet af Hertug Prebislav, der var gift med Woizlava, som skulde være en norsk Kongedatter. I sin Svarskrivelse har Direktionen bemærket, at Man heri ikke kan være enig, da der neppe er Sandsynlighed for, at Gulvfliserne ere gjorte i Norge, men uidentvivil förte fra England, hvor paa mange Steder lignende findes, og hvad den nævnte Kongedatters Norskhed angaar, da finder Man neppe nogen Bestyrkelse derpaa i vore historiske Skrifter. Det Eneste, Man synes at kunne udlede af disse, er, at hendes Fader den danske Tronprætendent Buris var en Sön af den svenske Kongedatter Ingerid, der engang havde været gift med Harald Gille. I denne sin Svarskrivelse anmodede Direktionen tillige Hr. Arkivaren, hvis det var muligt, om at erholde en Afskrift af Egteskabskontrakten mellem den norske Prinsesse Euphemia og Hertug Henrik af Meklenburg, som man vidste fandtes i Schwerins Arkiv. Hr. Lisch har med megen Artighed imödekommet dette Önske fra Direktionen, som har

*) Man har desangaaende for længere Tid siden tilskrevet Filialafdelingens Bestyrrelse, men har endnu ikke, da denne Aarsberetning lægges under Pressen, modtaget noget Svar.

overdraget Afskriften til Rigsarkivets Diplomsamling. I den dermed følgende Skrivelse har Hr. Lisch bemærket, at han vistnok maa være enig i, at de ovennævnte Gulvflisers Oprindelse maa skrive sig fra England, hvori han er bleven bestyrket af John Kemble, den berømte britiske Arkæolog, med hvem han har talt derom, men han antager dog fremdeles, at de maa være komne til Doberan over Norge.

Til Slutning skal man bemærke, at Antallet paa Foreningens Medlemmer ved Dödsfald og Udmeldelser i Aarets Løb vel er bleven noget forringet, men da endel nye Medlemmer ere indtraadte, saa finder nu omtrent det samme Forhold Sted som ved Afgivelsen af forrige Aarsberetning.

Det af Foreningens Kasserer nu aflagte Aarsregnskab, dateret 1ste December d. A., viser en Indtægt af . . . . . 1279 Spd. 8½ ß
nemlig:

Kassebeholdning fra f. A.	262 Spd. 26½ ß	
Hs. Maj. Kongens Bidrag	25 —	
Hds. Maj. Enkedronningens Do.	15 —	
Det samlede Beløb af den i dette Aar indbetalte Kontingent fra Foreningens Medlemmer	928 —	
Universitetets Samling for nordiske Oldsager har refunderet	5 —	
Ved Salg af en i sin Tid anskaffet Baad samt af tiloversblevet Tømmer fra Hiterdals Kirkebygning er tilsammen indkommet	43 — 102 —	
		1279 — 8½ —

Udgifterne have været:

1. Til Undersøgelse af en Gravhaug i Borre	59 — 90 —
2. Til do. i 1849 af en Gang ved Hovde	16 — 30 —
3. Til do. af det gamle Vrag ved Moss er foreløbig stillet til Anvendelse .	15 —
4. Til Paafyldning af Grimshaugen ved Thingelstad	1 — 60 —
5. Filialafdelingen i Throndhjem har modtaget	38 — 6 —
6. Til Erhvervelse af forskjellige Tegninger og Karter	93 —

7. Lithografier, Trykningsomkostninger m. v.	130	—	3	—	
8. Sekretærens Løn er	50	—			
9. Löbende Udgifter, Indkassationsomkostninger m. v.	107	—	7½	—	
			510 Spd.	76	β
Kontant Kassebeholdning	768	—	52	—	
					1279 Spd. 8½ β

N. Nicolaysen.   A. Munch.   J. Frich.   Ludv. Kr. Daa.   M. J. Monrad.

Efterat ovenstaaende Beretning var oplæst og Ingen af de Tilstedeværende havde noget at bemærke i den Anledning, skred man til Valg paa ny Bestyrelse. Inden Valget foregik frabad Professor Monrad sig Gjenvalg, ligesom Prof. R. Keyser efter Opfordring erklærede, at han ikke önskede at blive valgt. Til Direktörer valgtes derpaa Kandidat N. Nicolaysen, Ammanuensis A. Munch, Landskabsmaler J. Frich, Overlærer L. Kr. Daa og kgl. Fuldmægtig Christ. Hansteen. Til Kasserer og Revisorer gjenvalgtes de Forrige.

L o v e

for Foreningen til Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring.

(Vedtagne i Generalforsamling den 16de December 1844).

§ 1.

Foreningens Formaal er: at opspore, undersøge og vedligeholde Norske Fortidsmindesmærker, især saadanne, som oplyse Folkets Kunstfærdighed og Kunstsands i Fortiden, samt gjøre disse Gjenstande bekjendte for Almenheden ved Afbildninger og Beskrivelser. Foreningen vil derfor, saavidt dens Midler tilstrække, understøtte Rejser i Fædrelandet, og befordre Udgivelsen af Verker, sigtende til ovennævnte Öjemedes Opnaaelse.

§ 2.

Foreningens Middelpunkt er Christiania.

§ 3.

Til at bestyre Foreningens Anliggender vælges aarligen blandt dens i Christiania værende Medlemmer en Direktion af 5 Personer og derhos ved særskilt Valg en Kasserer og to Regnskabsrevisorer. Direktionen udvælger atter af sin egen Midte en Formand og en Sekretær*). Den supplerer sig selv i Tilfælde af Vakance indtil næste Valg.

§ 4.

Ordentligt Medlem af Foreningen er Enhver, der anmelder sig hos Direktionen og aarlig erlægger til Foreningens Kasse en Kontingent af en Speciedaler, hvilken indbetales forskudsvis til Foreningens Kasserer i Begyndelsen af hvert Aar. Er den ej erlagt inden Paaske, ansees Vedkommende for udtraadt af Foreningen**).

§ 5.

Foruden de ordentlige Medlemmer kan Direktionen indbyde overordentlige eller Æresmedlemmer, hvilke da ingen Kontingent erlægge.

*) Ordene „og en Sekretær“ udgaa ifølge Generalforsamlingens Beslutning den 22de Decbr. 1847.

**) Denne sidste Bestemmelse er indtil videre sat ud af Kraft.

§ 6.

Direktionen samles paa Formandens Indbydelse saa ofte som et af dens Medlemmer forlanger det. Den raader for Anvendelsen af Foreningens Pengemidler og sætter sig i de Forbindelser, indenlandske og udenlandske, som den anser for hensigtsmæssige. Dens Beslutninger fattes ved Stemme flerhed.

§ 7.

Kassereren aflægger aarligt Regnskab for Direktionen, hvilket Regnskab, efterat være revideret af de dertil udvalgte Revisorer, fremlægges for den næste ordentlige Generalforsamling.

§ 8.

Mod Aarets Slutning holdes, efter offentlig Indbydelse af Direktionen, en Generalforsamling. I denne vælges Foreningens Direktion og øvrige Embedsmænd, afgives Beretning om Foreningens Virksomhed og Fremgang, forelægges det foregaaende Aars Regnskab og forhandles forøvrigt alle de Gjenstande Foreningen vedkommende, som af Direktionen eller nogen anden af Foreningens Medlemmer maatte bringes under Diskussion. Direktionen kan ogsaa til andre Tider sammenkalde overordentlige Generalforsamlinger, naar den finder saadant hensigtsmæssigt.

§ 9.

Direktionen lader aarligen trykke og uden særskilt Betaling uddele til Foreningens Medlemmer en Udsigt over Foreningens Virksomhed i Aarets Løb, hvormed følger Afbildning og Beskrivelse af en eller anden mærkelig Levning af Fortidens Kunst eller en Afhandling, der har Oplysningen af Fædrelandets Fortidsmindesmærker til Gjenstand.

§ 10.

De Oldsager, hvoraf Foreningen maatte komme i Besiddelse, overdrages, efterat være benyttede, til en af Rigets Oldsamlinger eller andre offentlige Samlinger, eftersom Foreningens Direktion maatte finde det mest passende.

R. Keyser. Frich. Nebelong. Chr. Holst. A. Tidemand.

L o v e

for den Thronhjemske Filialafdeling af Foreningen til Norske Fortids-
mindesmærkers Bevaring.

(Vedtagne i Generalforsamling den 19de Oktober 1851).

§ 1.

Den thronhjemske Afdeling af Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring har sit Middelpunkt i Throndhjem og indbefatter de Medlemmer af Foreningen, der have Bopæl i søndre og nordre Throndhjems Amter.

§ 2.

Afdelingens Öjemed er at befordre Foreningens Formaal for dette Distrikts Vedkommende.

§ 3

Centralforeningen afgiver til Afdelingsdirektionens Raadighed den halve Del af hvad der hvert Aar indkommer som Kontingent i Afdelingens Distrikt.

§ 4.

Til at bestyre Afdelingens Anliggender vælges ved den aarlige Generalforsamling, der afholdes i hvert Aars Oktober Maaned, blandt de i Throndhjem værende Medlemmer en Direktion, bestaaende af 5 Personer, hvilke fungere uden Godtgjorelse. Direktionen supplerer sig selv i Tilfælde af Vakance og anmoder et af Foreningens Medlemmer om som Kasserer at modtage og forvalte Afdelingens Pengemidler samt til Direktionen at indsende aarligt Regnskab. Den Beretning om Afdelingens Virksomhed, som Direktionen afgiver til Generalforsamlingen, tilstilles Centralforeningens Direktion senest inden Midten af November Maaned, ledsaget af Afdelings Kassererens Regnskab med Bilage, der revideres og decideres under Et med Foreningens Hovedregnskab.

§ 5.

Direktionen samles paa Formandens Indbydelse saa ofte som et af dens Medlemmer forlanger det. Dens Beslutninger fattes med Stemmeflerhed. Den raader efter Overlæg med Centralforeningens Direktion over Afdelingens Pengemidler, aarlige Indtægter og oplagte Overskud, og har til større Foretagenders Fremme at henvende sig til Centralforeningens Bestyrelse om det videre fornødne Tilskud.

§ 6.

Forøvrigt blive for Filialafdelingens Vedkommende at befølge de til enhver Tid gjældende Love for den samlede Forening.

Fortegnelse

over antikvariske Gjenstande, angaaende hvilke Foreningen til Norske
 Fortidsmindesmærkers Bevaring i Særdeleshed ønsker sig
 Oplysninger meddelte.

Mærkelige Kirkebygninger af Sten og Træ, — af sidste Slags især de saakaldte Stavekirker — med dertil hørende Forsiringer af Maleri og Snitverk, samt gamle Indskrifter med Runer eller latinske Bogstaver; Kirke-Inventarium: Altere, Altertavler, Helgenbilleder, Kirkeklokker, Røgelsekar, Relikviekasser, Kalke, Döbefunter, Döbefade, udskaarne Stole og deslige Sager; — gamle og i Formen mærkelige Husebygninger, baade Vaaningshuse og Stabbure, med deres Forsiringer og Indskrifter; — Levninger af gamle Bygninger, der kunne give Oplysning om Bygningskunstens Standpunkt i Mid-delalderen, saasom Kirkeruiner og Ornamerter derhen hørende; — gammelt Husgeraad af Træ, Sten eller Metal, saasom Høisædes-Stole og andre Stole, Borde, Skabe, Kister, Drikkehorn og andre Drikkekar, Kjedler og deslige; — Bautastene og Stene med Runeindskrift, Stenkors og gamle Gravstene, mærkelige Gravhauger og Stensætninger; — Sager, fundne i Gravhauger, saasom Gravurner, Vaaben, Redskaber, Smykker, Afgudsbilleder eller Amuleter og lignende Sager; — samme Slags Gjenstande, bevarede fra Oldtiden; — Mynter, — Brudesmykker, — Pergamentsbreve med Segl.

Foreningens Medlemmer

ved Udgangen af Juni 1853.

Beskytter:

Hans Majestet Kongen.

Hendes Majestet Dronningen.

Hendes Majestet Enkedronningen.

Hendes Kongelige Højhed Kronprinsessen.

Hendes Kongelige Højhed Prinsesse Eugenie.

Hans Kongelige Højhed Kronprinsen.

Hans Kongelige Højhed Prins Oscar.

Hans Kongelige Højhed Prins August.

Direktører:

Cand. jur. N. Nicolaysen, Formand.

Ammanuensis A. Munch.

Landskabsmaler J. Frich.

Overlærer Ludv. Kr. Daa.

Kgl. Fuldmægtig Christ. Hansteen.

Bureauchef J. D. Bødtker, Kasserer og Sekretær.

Justitiarius Carl Arntzen, } Revisorer.

Bureauchef Holm, }

Æresmedlemmer:

Professor Johan Christian Dahl, i Dresden.

Rigsantikvarius Bror Emil Hildebrand, i Stokholm.

Etasraad C. J. Thomsen, i Kjöbenhavn.

Etasraad Carl Christian Rafn, i Kjöbenhavn.

Professor Dr. Kugler, i Berlin.

Arkivar Dr. Lisch, i Schwerin.

Siden forrige Aarsberetning, hvori der meddeltes en fuldstændig Fortegnelse over Foreningens Medlemmer, ere nogle af disse dels døde dels udmeldte. Derimod ere følgende nye Medlemmer siden tilkomne:

A.	
Alsing, Stiftsoverretsprokurator	Throndhjem.
B.	
Blom, Auditör	Horten.
C.	
Coldevin, Proprietær	Dönnes i Helgeland.
E.	
Egeberg, Carsten	Strømmen.
H.	
Holtermann, Krigsraad	pr. Throndhjem.
Hansen, E	Bamble.
K.	
Krag, P. Löjtnant	Christiania.
M.	
Meltzer, Clamer, Kjøbmand	Bergen.
Mohn, Chr. C. J. S. —	—
Q.	
Qvingsgaard, Foged	Bamble.
R.	
Rummelhoft, Kjøbmand	Arendal.
S.	
Sörensen, Ole D.	Brevik.
Stenstrup, Overformand	Horten.

Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring har efterhaanden erhvervet følgende Tegninger.

1. Kart over Hovedøen og de derværende Klosterruiner
af W. Næser
2. Fuldstændig Grundplan af Ruinerne af Nebelong
3. En mindre Grundplan og 2 Ligstene
- 4—5. Perspektiviske Tegninger af Ruinen af Frich (den ene udgiven).
- 6—13. Gulvfliser . . . . . — — (udgivne).
- 14—26. Kapiteler, Kragstene m. V. af Nebelong —
- 27—34. — — — — — Frich.
- 35—36. Kopier af Grundplaner af Akershus Slot i 1737 (Orig. i Rigsarkivet og Ingeniørbrigadens Arkiv).
- 37—38. Kragsten og Kapiteler i Porten paa Akershus övre Fæstning af Frich.
- 39—44. Tegninger af Akers Kirke af Holtermann.
- 45—50. Plan til Restauration af Hiterdals Kirke af Nebelong.
- 51—53. Hiterdals Kirke efter Restaurationen af P. Hansen (udgivne).
Desuden haves en stor Del Arbejdstegninger, benyttede ved Restaurationen.
- 54—55. Gardmo Kirke i Lom
56. Ringebo Kirke
57. Ringsaker Kirke
- 58—61. Nogle Detaljer fra samme Kirke
62. — — — — — Nes Kirke paa Hedemarken
63. Nes Kirke i Hallingdal.
- 64—66. En gammel Stol (nu i Universitetets Samling) af A. Tidemand og Frich (udgivne).

(udgivne).

af Frich.

-
67. En gammel Strengelæg paa Kravik i Numedal
68. — — — Lystage — Brandvold i Gudbrandsdalen
69. Et gammelt Skab, tilhørende en Privatmand i Christiania
70. Guldarmaand (fundet ved Ekersund).
71. 2 Døre af en gammel Loftstue paa Gavlstad i Lardal af Holtermann.
- 72—76. En gammel Slæde fra Valdres (nu i Univers. Saml.) af Bagge.
77. Riss af en Runesten med udhugne Figurer paa Gaarden Dynnna i Gran.
78. — — — — — — — — — — Alfstad i östre Thoten.
79. — — — gammel Stuebygning paa Gaarden Stemsrud i Grue.
80. Grundriss af Ruinen af Bratsberg Kapel.
81. Kart over Gravhaugene ved Gaarden Vejen paa Ringerike af C. Seip.
82. Kart over en Del af Borre Præstegjæld af J. R. Daae
- 83—94. Oldsager fundne i en Gravhaug ved Vold i } medfølge nærvæ-
Borre af Frich. } rende Aarsberetn.

-
95. Ejdsborg Kirke i Lardal i Thelemarken af Holtermann.
96. Portal fra denne Kirke
97. Et Stabur i Lardal
98. En Stue paa Groven i Lardal
99. Et Stabur paa Bolkesjö i Hjertdal af A. Tidemand (udgiven).
100. Grandshereds Kirke } af Frich.
101. Saudlands Kirke }

-
- 102—104. Kongehallen i Bergen af G. Bull.
105. Kopier af Grundplan og Opriss af Kongehallen fra det 18de Aarhundr.
(Originalerne i Rigsarkivet).
106. Kopi af Grundplan og Opriss af Rosenkranstaarnet i Bergen. (Originalen i Ingeniörbrigadens Arkiv).

107. Kopi af et Kart over Bergen fra 1690 (Orig. i Ingeniörbrig. Arkiv).
108. — — — — — i Bergenhus fra samme Aar (Orig. sammesteds).
109. Det söndre Portal i St. Mariæ Kirken i Bergen af Holtermann.
110. Alterstage fra Urnes Kirke af Flintoe (udgiven).
111. Malerier paa et Skab i Hjörendfjords Kirke
112. Basrelief i Træ paa en Dör i Borgunds — } af Frich.
113. En Processionsstav i Örskogs — }
-
- 114—16. Riss af Jutulstuen i Rennebo.
117. Grundplan af Tauteröens Klosterruin.
118. — — — en Ruin i Börsen (udgivet).

Om Borrefundet i 1852.

(Af N. Nicolaysen).

Naar man fra Horten rejser ned igjennem Jarlsberg og er kommen en halv mils vej henimod Borre prestegaard, ser man til højre et stykke fra landevejen den sydlige ende af Borrevandet, hvis bredder paa denne kant ere saa flade, at deres stigning ved det laveste punkt næsten er umerkelig. Bag aasen mod nord og noget i nordost op fra Borrevandet ligger Holtan-gaardene, og paa venstre side af vejen nedover mod fjorden er der en jævn, næsten ubevoxet skraaning med flere gravhauger, den ene nedenfor den anden.*) Inde i skoven mod syd og henover prestegaardens udmark er der endnu flere, og saaledes har man her en sjelden samling af gravsteder, der i det hele udgjør det betydelige antal af 24. Som man vil se paa det medfølgende kart ere dog 15 deraf meget smaa og næsten jævned med jorden. Af de øvrige ere derimod flere ved deres omfang og højde saa betydelige,**) at de udentviwl maa henregnes blandt de største, som findes i de tre nordiske riger. Nogle af dem have desuden den egenhed, at deres fod er omgivet af en grav, som kun afbrydes paa en side, hvor en lav jordvold eller hals tjener til indbyrdes forbindelse mellem flere af dem. Rimeligvis ere disse fordybninger fra først af fremkomne af sig selv, idet man borttog den omgivende jordmasse til dannelse af haugerne, og maaske har man da siden ved hele arbejds slutning givet dem en mere regelmæssig form, medens man kun paa et sted lod marken beholde sin højde for at man derover kunde komme tørskoet op paa haugen. Men ved

*) En afbildning af disse hauger findes i Aalls oversættelse af Snorre Sturlessön.

***) Nemlig: *b* 22' høj og 108' i diameter, *c* 17' h. og 153' i d., *f* 16' h., 88' bred og 100' lang, *g* 20' h. og 135' i d., *h* 17' h. og 144 i d., *i* 17' h. og 130, i d., *k* 10' h. og 99' i d. Til en sammenligning kan hidsættes maalet paa de trede største af de saakaldte „kungshögar“ ved Upsala, der udentviwl er de største i norden. Enhver af disse skal være omtrent 350 alen i omkreds, omtr. 116 Al. i diameter og have en lodret højde af omtr. 30 Al. (Se Bussers utkast til beskrifn. om Upsala, 1ste del s. 15). — De paa kartet med *d* og *e* betegnede hauger bestaa af sammenkastede stene, og ere sandsynligvis ikke andet end rydningshauger.

hele denne anordning have haugerne ligesom faaet udseende af fritliggende ka-steller, omgivne af grave, og hvorover der kun paa den ene side i lighed med en vindebro var adgang. Oprindeligt, da gravene vare dybere og uidentvivil ved flere af haugerne, ligesom endnu ved et par af dem, vare fyldte med vand eller bestode af en sump, maa denne lighed have været endnu større.

Sagnet har længe fortalt, at de bekendte vestfoldske konger Eystein og Halfdan skulle ligge begravne i to af de nordligste hauger (*a, b, c, f*). Men saadanne sagn ere ikke at lide paa. Ofte have de alene sin grund i en ganske løs formodning, ofte ere de endog satte i omløb af en eller anden taabelig rejsende, som har haft moro af at indbilde bygdens folk noget. Skytsgutten, som sidder bag paa karjolen, lægger ikke merke til det smil, hvormed den rejsende ledsager sin fortælling, og tager alting for godt, og neppe er han kommen vel hjem, för fortællingen begynder sit løb fra mund til mund. Om et aar eller længere, naar den rejsende maaske igjen kommer tilbage til stedet, kan han da have fornøjelsen af at mødes rundt omkring af sine egne ord, som nu ere optagne og troede som en given sag.*)

Flere af haugerne (*b, c, f, g, h, i, k*) have en opadskraanende for-dybning fra foden og næsten lige til toppen, hvilket kunde tyde hen paa,

*) Et ganske snurrit eksempel paa, hvorledes saadanne sagn ofte opstaar, vil jeg her anføre, da det angaar en gjenstand, som ogsaa vedkommer vor forening. For et par aar siden traf professor R. Keyser ude i Gamlebyen paa en arbejdsmand, som han kjendte som en meget paalidelig mand. Han spurgte om det var saa, at der i nærheden af bispegaarden laa en skat nedgraven. Da professoren ytrede sin forundring over dette spørgsmaal, fortalte manden, at der nogen tid iforvejen var kommen en person med flere papirruller i haanden ud igjennem Gamlebyen, hvor han paa grund af de nævnte papirruller og sit øvrige snurrige udseende snart fik en hale efter sig af alskens nysgjerrige folk. Han standsede ved vandposten ligeoverfor bispegaarden, og gav nu sit opmærksomt lyttende auditorium den højtidelige forsikring, at der ligeunder det sted, hvor han stod, laa en konge begravet med syv aars skat. Nu er det nok temmelig sikkert, at netop under den omtalte vandpost stod engang koret i den gamle St. Halvards kirke, men ligesom der ikke er nogen sandsynlighed for at man endnu, som mange have formodet, ved eftergravning der vilde finde spor af de forrige kongebegravelser, som uidentvivil forlængst ere ødelagte, saaledes vilde nok skatten være endnu vanskeligere at opdrive. Men der er vist mange derude, som endnu gaa omkring med den hemmelige tro at sagen har sin rigtighed. Hele denne scene vilde afgivet en passende gjenstand for en maler, som havde forstaaet at opfatte og gjengive det humoristiske deri.

at de engang havde været udgravne eller idetmindste at begyndelsen dertil var gjort. Imidlertid har i mands minde ingen af dem været rørt med undtagelse af en (l), som for et snes aar siden blev udkastet, og hvori der nu er en potæteskjelder. Og hvis ikke en anden af dem (a) havde tiltrukket sig vejvæsenets særdeles opmærksomhed, vilde den vel endnu i lang tid kunnet blive liggende i fred og ro. Allermindst vilde vor forening have bidraget til at forstyrre den. Thi vel er der i den kundskab til vore ældre kulturforhold, som vi ved hjælp af de allerede tilvejebragte gode samlinger, og paa grund af Norges ensartede befolkning saa meget lettere har kunnet erhverve, naturligvis endnu mange dunkelheder at opklare, hvortil bidragene fornemmelig maatte hentes fra jordgravne sager, men da ingen kan sige, hvor disse ere at finde, vilde man, ved at foretage saadanne udgravninger, paa engang gjøre sig skyldig i en dobbelt daarskab, idet man baade paa lykke og fromme opofrede sine midler og tillige maaske uden nogensomhelst nytte forstyrrede egnens historiske mindesmerker. Erfaring har ogsaa oftere vist, at naar saadanne udgravninger har været foretagne, og det endog af særdeles kyndige mænd og efter alle kunstens regler, hvoraf forövrigt neppe nogen holder ganske stik, saa er udbyttet ligesom ved en ironi af skjebnen blevet meget lidet eller saa godt som intet, medens flere af de betydeligste og mest interessante fund ere komne for dagen ved et eller andet markarbejde eller naar man har tiltrængt vejfyld. Det sidste var ogsaa tilfældet ved dette fund.

Efterat nemlig haugen (a) var bleven overladt til vejvæsenet,*) og man allerede i nogen tid havde taget sand deraf, stødte arbejderne i begyndelsen af 1852 paa klinksöm og nagler, der lode formode, at man der havde en skibshaug. Da den senere afdöde kandidat F. Kjerulf fik underretning herom, tog han sig med megen interesse og iver af sagen, idet han udlovede smaa belönninger til arbejderne for hvad de kunde finde og tillige gav dem nogen anvisning ved gravningen, idet han navnlig paalagde dem, at de, naar de stödde paa noget merkeligt, heller skulde holde inde med arbejdet indtil han kunde være tilstede. Disse advarsler viste sig imidlertid snart at være forgjeves, thi da de en dag under hans fravær stödde paa noget, der kastede et stærkt glimrende skin fra sig, og som de derfor antog for rent guld, gave de sig ligesom i en feberagtig frygt for at det igjen kunde forsvinde, strax ifærd med at stikke deri med spader og hakker, hvorved

*) Ved den nye vejlov af 1851 er saadan forstyrrelse af oldtidsminder vel ikke bleven forbudt, men dog vanskeliggjort derved, at amtmandens samtykke dertil udfordres.

de omkringliggende sager, og navnlig trende yderst sjeldne stykker (en sadel, et bidsel og en glaskrukke), bleve ödelagte, saa at kun mindre brudstykker deraf bleve tilbage. Strax efter standsede arbejdet, hvortil man ogsaa næsten blev nödsaget, thi da gravningen for den lettere kjørsels skyld, som oven bemærket, foretoges ved vintertid, og man, for at komme til den ufrosne sand, havde sat en tunnel tvers igjennem haugen og været noget uforsigtig ved dens udhuling, styrtede en dag hele det overliggende jordlag ned, hvorved flere arbejdere nær vare blevne dræbt.

Hvad man fandt under denne gravning var en hel del 1 à 2 alen lange og henimod 1" brede af rust meget fortærede og krummede jernstykker af et ubestemmeligt brug, dernæst brudstykkerne af en askekedel af sammenklinkede jernplader og af en ganske almindelig form med to örer til hanken, fremdeles en mængde klinksöm, ofte med hössiddende træstumper af skibssiden, et endog tillige med vedhængende drev, dernæst benene af 3 hester og 1 hund, samt endelig de sager, som findes afbildede paa de medfølgende plader *A* og *B*, nemlig: 1) en vreden jernlænke (*A*, 1) med tilhørende stykke (8) begge udentvivl af skjerdings til kjedelen, 2) brudstykker af sort glas, hvori hvide emaljerte striber, henhørende til en krukke, hvis oprindelige form (2) hr. Frich udentvivl har været meget heldig i at rekonstruere, 3) en jernöxe af den ældste form (3), 4) 2 bidselmundbid af jern, hvoraf dog det enes form næsten var ödelagt af rust, medens det andet var saavidt bevaret, at man tydelig kunde se, at det havde været ganske ligt et (6), som findes i universitetets samling, og som derfor for tydeligheds skyld er valgt til afbildningen, 5) brudstykker af 3 stighöjler og et par hele, alle af jern, de sidste tillige belagte med tynde sølvplader og desuden af en meget antik form (4), medens de förste havde mere lighed med de nu brugelige, 6) flere stykker af den omtalte sadel, af træ (ek eller birk), uden stop oven paa, bagstykket forsiret med indrissede eller indbrændte ornamenter (*B*, 9), fordelen med en knap (1 og 2) og nedad derfra til begge sider af hesten besat med större forsirende knapper, hoveder, plader og beslag (3, 5, 6, 7, 8), hvorimellem mindre knopper og paljetter af sølv (4), samt endelig, som sammenhørende med denne sadel og det nysnævnte par stighöjler, 7) enkelte dele af et læderbidsel med tilhørende mundbid (18), hovedlag (?) tæt i tæt besat med paanagtede forsirede plader (10, 13, 17, 20, 21) og med dopper (11, 12, 16) paa remmernes ender, spænde (15), smöjgstol (19) og en liden bjelde (14). Da man forövrigt af tegningerne vil erholde en klar forestilling om de fundne sagers størrelse og form samt stilen (den saa kaldte jernalders) i deres forsiringer, skal jeg blot tilføje, at med undtagelse af de nysnævnte sølvpaljetter og knopper, hele det övrige beslag paa bidselet og sadelen samt tillige dennes knap er af en slags bronze

eller messing, sammensat af kobber og sink, og forgyldt. Arbejdet er støbegods, som man formodentlig har gaaet efter med filen, da det udmerker sig ved stor skarphed og nøjagtighed i alle forsiringer; navnlig er sadelknappen udmerket baade i denne henseende og ved sin størrelse fremfor flere lignende, som tilforn haves i universitetets samling. Hvad dernæst den plas angaar, som disse sager havde, skulde de ifølge Kjerulfs beretning have ligget noget bagenfor midten af fartøjet henimod agterenden og saaledes, at den ene hest med tilhørende sadel og bidsel, i hvis nærhed tillige askekjedelen og glaskrukken befandt sig, var tæt ved styrbordsside, den anden hest og hunden ved bagbordsside og den tredje hest ogsaa paa denne side, men udenfor baaden. Som tillige et par af arbejderne forsikrede, fandtes den førstnævnte hest i liggende stilling, de tvende øvrige derimod staaende og rundt omkring benene ligesom opstivede med ler, medens haugens indhold forøvrigt bestod af sand eller den saakaldte singels.

Først efterat denne udgravning var endt, fik foreningens direktion nogen underretning derom, og besluttede nu at lade det tilbagestaaende af haugen fuldstændig undersøge, da der efter de anførte omstændigheder kunde være sandsynlighed for, at man endnu kunde komme efter formen og størrelsen af skibet. Det sidste punkt havde saameget mere interesse, som man hidtil kun har et meget løst begreb om udstrækningen af oldtidens skibe. Denne undersøgelse blev foretaget i slutningen af Mai under min opsigts, og derved var jeg tillige saa heldig et par gange at modtage besøg af professor R. Keyser. Da Kjerulf havde gjort mig opmærksom paa en kulrand (omtr. $\frac{1}{2}$ " tyk), som trak sig tvers igjennem haugen, og at man først i denne dybde havde gjort de foregaaende fund, lod jeg først udkaste alt, hvad der var ovenfor den omtalte rand, og gik derpaa dybere ned. Tæt under kullaget begyndte vi at støde paa skibsnagler, som vi derpaa forfulgte i begge retninger baade horisontalt og nedad til auren, men det viste sig snart, at haugen under den første udgravning var bleven saa forstyrret, at man ikke tilfulde kunne opnaa, hvad man ønskede, idet hele agterenden og med undtagelse af henvend en alens afstand fra forstavnen tillige hele bagbordsside var rent bortreven. Kun saameget kunde vi se, at fartøjet stod imod vest syd vest og med forstavnen op mod land, at det paa grund af sin skarptbyggede forende havde haft stor lighed med de nuværende Sogne eller Nordfarjægter, og at det ligesom disse havde været klinkbygget, med, saavidt det kunne skjønnes, alene 4 bord i højden, hvert bord 8" bredt. Da der tilforn tillige var fundet et temmelig stort stykke træ ved en nagle, hvorved endog tjæren paa den ydre side og et stykke af drevet imellem bordene var bevaret, kunde man deraf slutte sig til de sidstes tykkelse. Denne udgjorde imellem de indre sider af sømmets hoved og klinkpladen omtrent 1", men da naglehovedet som bekjendt

drives noget indenfor bordets ydre side, maa ethvert af dem været vel $\frac{1}{2}$ " tykt. Fartøjets bredde var det neppe muligt at bestemme. Hvad dets længde derimod angik, var der fra forstavnens og til den bagerste nagle, vi fandt, 19 alen, og efter det stykke af haugen at dømme, som laa bagenfor denne nagle, kunde hele fartøjets længde neppe have været større end mellem 25 og 27 alen. Haugens største diameter udgjorde 122'. Forøvrigt fandtes af andre sager kun endnu et brudstykke af den föromtalte glaskrukke, en af de sedvanlige perler af hvidt krystal (A, 7), sandsynligvis tilhörende et kvindeligt halssmykke, samt en knap af vegsten (A, 5), formodentlig af en garnsælde eller haandten.

Naar man tager alle de foranförte omstændigheder i betragtning, synes den her omhandlede begravelse at have foregaaet paa följende maade. Efterat man havde bestemt stedet og borttaget markens överste jordlag indtil auren, trak man fartöjet derop, og satte det paa sit sted og kastede sand op rundt omkring det. Det indre af skibet blev derpaa fyldt med en finere sort sand især i nærheden af de deri nedlagte sager og dyr, dog saaledes at man sandsynligvis lod et rum aabent for kjedelen. Oppe paa fladen lagdes nu den eller de dödes legemer paa baalet, og efterat dette var udbrændt, opsamlede man asken og benene, som lagdes i kjedelen og nedsattes til de övrigte sager i skibet, hvorpaa man fyldte hullet med sand og spredte et lag af baalets levninger over hele haugen, som dernæst gaves sin fulde form til toppen.

Af det ovenstaaende vil det sees, at uagtet udbyttet ved denne udgravning vistnok vilde blevet mere tilfredsstillende, hvis man tidligere var bleven underrettet om at haugen var solgt til vejevæsenet, og man saaledes allerede fra först af kunde have ledet udgravningen deraf, saa maa det dog i flere henseender ansees for meget interessant. Men hvad der fornemmelig bidrog hertil var, at derved opmærksomheden blev henledet paa det ovenfor omtalte sagn, at et par af Ynglingekongernes norske stamfædre skulde ligge begravne her, og man derhos fik anledning til paa stedet at anstille undersögelse om, hvorvidt dette kunde antages at være grundet. Som nærmere vil sees i det följende, kom det herved især an paa, at faa oplysning om beskaffenheden af den nederste af de nordligste hauger (f), og tillige om det kunde antages, at der i nærheden af disse begravelsesplasser engang havde löbet en elv eller ström ud i fjorden.

Ved at tage den nævnte haug i nærmere öjesyn var der alle spor til, at den engang havde været udgravet, hvorfor jeg saameget mindre tog i betænkning igjen at lade den aabne. Min formodning bestyrkedes ogsaa aldeles. Det eneste, som var levnet, var nogle ganske faa stumper af ubrændte dyrebene (af hester?) og kulstöv mellem sanden. Man havde altsaa ogsaa her en haug fra den saakaldte brændealder eller den tid, da man kun nedlagde

de dödes legemer i brændt tilstand, hvilket som bekjendt i regelen fandt sted her i Norge og varede ved ligetil kristendommens indførelse. Selve beskaffenheden af haugen var ganske forskjellig fra den først udgravne, idet denne bestod af sand, medens hin hovedsagelig var sammensat af stene, hvoraf nogle vare saa store, at en mand netop kunde flytte dem.

Hvad dernæst vandløbene i Borre angaar, og det dermed i nøje forbindelse staaende Borrevand, saa er det klart, at dette vand paa grund af sin form og terrænets beskaffenhed enten maa have sit udløb af den nordlige eller sydlige ende. Den sidste har, som allerede antydet i begyndelsen, meget lave sandbredder, den nordlige ende bestaar derimod af klipper, hvormellem vandet nu gjør et kort fald og løber ned igjennem den trange dal ved Falkensten og derpaa i søen. Men ingen, som bor i denne egn, er i tvivl om, at denne retning af vandløbet ikke er oprindelig. Man ved ogsaa, at det skriver sig fra en tid for ikke saamange hundrede aar siden, da hele strækningen omkring vandet og lige op til Kirkebakken laa under Falkensten, og at forandringen blev foretagen af en af den sidste gaards ejere. Hensigten dermed er heller ikke vanskelig at forklare, da man alene paa denne kant kunde frembringe et tilstækkeligt fald, der nu sætter møllehjulene og den deraf følgende levende virksomhed paa Falkensten i bevægelse, medens vandet fra den sydlige ende, hvor dets oprindelige udløb maa have været, gled unyttet bort i en langsiggende strøm. Hvor denne gik, betegner ogsaa naturen for de omkring boende paa to forskjellige maader. Thi naar solejerne springe ud om vaaren, gaar der et gult belte fra Borrevandet opad til landevejen, og fortsætter sig paa den anden side deraf til prestegaardsdammen. Og naar taagen staar over egnen, samler den sig ligesom i en væg, der følger den samme retning. Begge disse fænomener rejse sig fra den fugtige grøft, der, som Kartet viser, trækker sig opad fra vandet til den omtalte dam. Denne er dannet ved kunst for at optage de omkringliggende vand-samlinger, og derfra gaar der igjen en bæk, der ligesom usikker paa, hvor den skal tage sit løb, senere deler sig i flere arme, hvoraf en og udentvivel paa det sted, hvor strømmen har haft sit oprindelige leje, gaar i nordvestlig retning og falder ud ved Borrenes lige under haugen *f*. Det synes saaledes ikke at kunne være tvivlsomt, at Borrevandets oprindelige udløb har været, hvor nu den paa kartet antydede grøft er, og hvorom kartets profil giver nærmere oplysning.

Vende vi os nu, efterat have opnaaet disse resultater, til sagaerne, saa faa vi af Snorre i hans Ynglingasaga (kap. 51) vide, at Halfdan Hvitbein og hans søn Eysteim først underlagde sig hele Vestfold,*) at den sidste raa-

*) Om Kongerne paa Vestfold og deres øvrige bedrifter kan læses hos Munch (Norsk Tidsskr. f. Vidensk. og Liter. IV, 101 ff. og det Norske Folks Hist. I, 377 ff.)

derover, saalænge han levede († omtr. 780), og at hans lig fra Jarlsö (det nuværende Gjersö) blev fört ind til Borre, hvor der blev opkastet haug derover ude ved söen ved Vadle. Det sidste udtrykkes bestemtere af Snorres hjemmelsmand skalden Thjodolf i hans Ynglingatal, naar han siger: og nu ligger kjæmpernes indbyder (den gjestfrie fyrste) under söens ben (o: under en stenhaug) paa det yderste af stranden der, hvor den hagikolde Vadleström (*Vöðluströumr*) kommer til söen ved siden af den Gautske*) konge. I det följende kapitel fortæller Snorre fremdeles, at efter Eysteins död tog hans sön Halfdan den milde og madilde ved kongedömmet, at han var en stor hærmand, som laa længe paa vikingetog, hvorved han samlede en stor formue, og at hans hovedgaard var Holt eller Holtar paa Vestfold, paa hvilken gaard han döde sottedöd og blev lagt i haug paa Borre.

Naar man sætter disse historiske beretninger i forbindelse med de ovenfor omtalte faktiske omstændigheder, og tillige lægger merke til, at der paa hele Borre ikke findes noget andet sted, hvor der har löbet en aa ud i fjorden, og hvor man tillige træffer en lignende samling af gravsteder, saa synes deraf med den störste sandsynlighed at fremgaa, at den ström, hvorigjennem Borrevandet stod i forbindelse med fjorden, maa have baaret navnet Vadleströmmen, dernæst at de nævnte vestfoldske kongers grave maa være at söge her, og endelig og bestemtere at haugen *f* maa være den, som blev opkastet over kong Eystein. Men deraf synes tillige at flyde, at det ikke længer kan være tvivlsomt,**) at der ved kongsgaarden Holt eller Holtar maa forstaaes de nuværende Holtangaarde, som ogsaa have tilstrækkelig størrelse dertil, men, uvist af hvad grund, ikke findes udsatte paa Munthes og Ramms Amtskart.

*) Dette tillæg lader sig efter ordföljningen ogsaa henføre til „söen,“ uden at det bestemt kan afgjöres, hvad der er rigtigst, hvilket paa dette sted ogsaa kan være ligegyldigt.

***) Se Munthe i Aalls Snorre I, 37 og Munch i Norsk Tidsskr. IV, 108 samt Norges Geogr. s. 172.

Depotbiblioteket

h070 14 037

25